

ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ “УНІВЕРСИТЕТ КОРОЛЯ ДАНИЛА”

КЕЛЬБЯ СТЕЛЛА ГЕОРГІЇВНА

УДК 340.12:342(477)

**ПРАВОВЛАДДЯ У ПРАКТИЦІ УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ:
ІСТОРИКО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ**

12.00.01 – теорія та історія держави і права;
історія політичних і правових учень

**Реферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора
юридичних наук**

Дисертацією є рукопис

Здобувач самостійно підготувала до захисту докторську дисертацію з метою здобуття наукового ступеня доктора наук

Опоненти:

доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України, академік НАПрН України

Скрипнюк Олександр Васильович,

Інститут держави і права імені В.М. Корецького Національної академії наук України,
директор;

доктор юридичних наук, професор

Бойко Ігор Йосипович,

Львівський національний університет імені Івана Франка,
професор кафедри історії держави, права та політико-правових учень;

доктор юридичних наук, професор

Барабаш Ольга Олегівна,

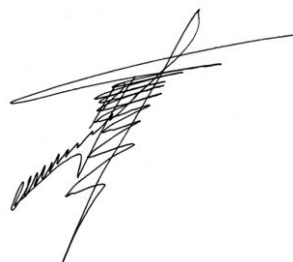
Львівський державний університет внутрішніх справ,
завідувач науково-дослідної лабораторії актуальних проблем правозастосовної та правоохоронної діяльності ННІ права та правоохоронної діяльності

Захист відбудеться “12” червня 2026 р. об 11 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 20.149.01 в Закладі вищої освіти “Університет Короля Данила” за адресою: 76018, м. Івано-Франківськ, вул. Є. Коновальця, 35

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Закладу вищої освіти “Університет Короля Данила” за адресою: 76018, м. Івано-Франківськ, вул. Є. Коновальця, 35, та на офіційному веб-сайті університету у розділі, в якому міститься інформація про діяльність ради, за покликанням: <https://ukd.edu.ua/spetsializovana-vchena-rada>

Реферат розісланий “11” травня 2026 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Р.В. Зварич

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. У сучасній правознавчій науці термін “правовладдя” дедалі частіше розглядається як повноцінний еквівалент англomовного поняття “the rule of law”. Він точно відображає сутність концепції, що охоплює систему доктрин, принципів, інституцій та процедур, спрямованих на захист особистості від надмірного втручання держави та забезпечення кожному права на людську гідність. Виникнувши декілька століть тому, ідея правовладдя поступово перетворилася на одну з базових основ сучасного суспільного устрою. Цей принцип особливо потужно вкоренився у європейському юридичному середовищі, де сприймається як цінність, ідеал та ключова основа правового порядку.

Актуальність дослідження теми правовладдя у практиці українського державотворення зумовлена передусім сучасними трансформаційними процесами, що відбуваються в Україні в умовах збройної агресії, реформування публічної влади та євроінтеграційного курсу держави. Принцип правовладдя виступає фундаментальною засадою функціонування демократичної, соціальної та правової держави, закріпленою у Конституція України, і водночас є ключовим критерієм оцінки ефективності діяльності органів державної влади. У цих умовах особливої ваги набуває необхідність глибокого наукового осмислення історичних витоків, еволюції та практичного впровадження правовладдя в українському державотворчому процесі.

Не менш важливим чинником актуальності є потреба у забезпеченні балансу між публічними інтересами держави та гарантіями прав і свобод людини, особливо в умовах воєнного стану та кризових ситуацій. Практика реалізації правовладдя в Україні демонструє як значні досягнення, так і наявність системних проблем, пов’язаних із забезпеченням незалежності судової влади, ефективністю правозастосування, рівнем довіри до інституцій та дотриманням принципу юридичної визначеності. У цьому контексті важливим є врахування стандартів, сформованих у межах діяльності Ради Європи та практики Європейського суду з прав людини, які виступають орієнтиром для вдосконалення національної правової системи.

Крім того, актуальність теми обумовлюється необхідністю історико-правового аналізу становлення і розвитку правовладдя в Україні як складного багатовимірного явища, що формувалося під впливом різних правових традицій, політичних режимів та соціокультурних чинників. Такий підхід дозволяє не лише виявити закономірності розвитку правовладдя, але й сформулювати науково обґрунтовані рекомендації для подальшого вдосконалення механізмів його реалізації у сучасних умовах державотворення, з урахуванням викликів глобалізації, цифровізації та необхідності зміцнення інституційної спроможності держави.

Сучасне розуміння правовладдя та його складових неможливо досягнути без глибокого аналізу історичних етапів його становлення та розвитку. Ретроспективний погляд на еволюцію цієї концепції дозволяє краще зрозуміти її поточні інтерпретації, які ґрунтуються на ідеях переваги права, рівності перед ним та захисту фундаментальних прав і свобод особи. Корені принципу правовладдя простежуються у філософських доктринах, політичних системах і правових концепціях різних епох

– від античності до сучасності. Історичні аспекти цього явища заклали ідейні підвалини для формування його нинішнього уявлення в суспільній свідомості.

У процесі становлення української державності принцип правовладдя посідає центральне місце. Він є основою демократичного ладу, сприяє забезпеченню справедливості, рівності всіх перед законом і захисту прав людини. Розвиток ідей правовладдя в Україні нерозривно пов'язаний із ключовими етапами її історичного формування – від перших правових кодексів Київської Русі до сучасних спроб укріплення статусу правової держави. Український народ протягом тривалого історичного періоду боровся за своє право на свободу і самовизначення, що знайшло відображення в численних юридичних документах різних часів. Дотримання принципу правовладдя відіграє ключову роль у зміцненні довіри громадян до державних інститутів і сприяє розвитку України як демократичної правової держави.

Дослідженню питань правовладдя на доктринальному рівні науковцями приділяється доволі велика увага. Серед них можемо виокремити В. Авер'янова, О. Барабаш, Ю. Битяка, І. Бойка, М. Буроменського, В. Гапотія, С. Головатого, А. Зайця, М. Козюбру, А. Колодія, В. Костицького, М. Костицького, В. Лемака, О. Луціва, Р. Луцького, Р. Москаля, Л. Наливайко, Н. Оніщенко, О. Петришина, П. Рабіновича, С. Серьогіна, О. Скакун, О. Скрипнюка, О. Совгірю, Ю. Тодику, М. Цвіка, С. Шевчука, Ю. Шемшученка та інших.

Історичні аспекти еволюції правовладдя в українській державно-правовій традиції стали об'єктом наукових зацікавлень таких науковців як: М. Бедрій, І. Бойко, М. Булкат, В. Гончаренко, В. Градова, В. Єрмолаєв, О. Зайчук, О. Кондратюк, О. Копиленко, М. Кравчук, В. Лизогуб, В. Макарчук, П. Музиченко, Я. Падох, І. Терлюк, І. Усенко, М. Чубатий та інші.

Серед іноземних вчених помітний вплив на результати дослідження здійснили такі науковці: Т. Бінгем, Г. Брекстон, Ж. Валдрон, А. Дайсі, І. Мадіот, К. Май, Ж. Маравал, Т. Пейн, А. Прзеворскі, Ф. Піріє, Ж. Рац, К. Санстейн, І. Селевао, З. Ставровскі, Б. Таманага та інші автори.

Однак, незважаючи на значну кількість наукових здобутків вчених, проблема висвітлення правовладдя у практиці українського державотворення в історико-правовому аспекті на сьогодні у наукових колах не стала предметом спеціального комплексного вивчення, що обумовлює актуальність тематики представленої дисертації та необхідність здійснення спеціального дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації відповідає Основним науковим напрямам та найважливішим проблемам фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних, суспільних і гуманітарних наук Національної академії наук України на 2024–2028 роки, затвердженим постановою Президії НАН України від 10.01.2024 № 8, та співвідноситься із пріоритетними напрямками розвитку юридичної науки та освіти в Україні, визначених державними стратегіями та концепціями у сфері правової освіти, правового виховання й утвердження верховенства права. Тема роботи кореспондується з положеннями Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки, а також зобов'язаннями України в контексті європейської інтеграції та імплементації стандартів Ради Європи й Європейського Союзу у сфері прав людини та демократичного врядування.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є теоретико-правове та історико-правове обґрунтування сутності принципу правовладдя та визначення особливостей його впливу на практику українського державотворення.

Поставлена мета дослідження визначила такі *завдання*:

- розкрити ідейні витoki правовладдя в період Античності;
- охарактеризувати концептуальні основи рецепції правовладдя в добу Середньовіччя і Нового часу;
- висвітлити сутність принципу правовладдя у світлі сучасних науково-світоглядних орієнтирів;
- визначити специфіку формування основ правовладдя у період Київської Русі;
- охарактеризувати процеси становлення підвалин правовладдя в українських землях у складі Литви та Польщі;
- висвітлити специфіку становлення правовладдя в Козацько–гетьманській державі;
- розкрити особливості формування правовладдя в українських землях у складі Російської та Австрійської (Австро-Угорської) імперій;
- визначити характерні риси правовладдя в контексті відродження української державності на початку ХХ ст.;
- висвітлити проблемні аспекти дотримання правовладдя в Україні у радянський період;
- охарактеризувати закріплення принципу правовладдя в конституційних актах незалежної України;
- визначити специфіку реалізації принципу правовладдя в умовах євроінтеграції України;
- охарактеризувати принцип правовладдя в інтерпретації Європейської Комісії “За демократію через право” (Венеційської Комісії);
- встановити вплив практики Європейського суду з прав людини у процесі утвердження засад правовладдя в Україні;
- розкрити проблему забезпечення правовладдя на тимчасово окупованих територіях України;
- простежити специфіку реалізації принципу правовладдя в умовах воєнного стану;
- проілюструвати необхідність відновлення державного суверенітету та територіальної цілісності України як важливої умови забезпечення правовладдя.

Об’єктом дослідження є процес українського державотворення у сфері утвердження та реалізації принципу правовладдя в його історичному вимірі.

Предметом дослідження є генеза правовладдя у практиці українського державотворення та особливості його реалізації в сучасних умовах.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження стала сукупність методів пізнання, наукових підходів, а також філософських, загальнонаукових і спеціалізованих методів юридичної науки. Зазначені методи були застосовані комплексно, що дозволило провести всебічний аналіз досліджуваної проблеми, враховуючи її соціально-історичний характер та юридичну природу.

Всі етапи дослідження супроводжувались застосуванням формально-логічних методів, зокрема аналізу, синтезу, дедукції та індукції. Ретроспективний аспект вивчення обраної проблематики обумовив активне залучення порівняльно-історичного та історико-правового підходів. Використання діалектичного методу розгляду державно-правових явищ і процесів дозволило з'ясувати їхній тісний зв'язок із суспільними відносинами.

Окремі етапи дослідження вимагали впровадження більш вузькоспеціалізованих методів. Застосування історико-правового методу дозволило проаналізувати особливості розвитку правовладдя на українських землях у різні історичні періоди (розділ 2). Залучення порівняльно-історичного підходу сприяло уточненню сутності ключових явищ у межах тематики дисертації та їх співвідношенню з попередніми етапами розвитку (розділи 1 і 2).

Порівняльно-правовий, семантичний і формально-юридичний методи дали змогу систематизувати основні підходи до визначення поняття “правовладдя” (розділ 1). Герменевтичний метод допоміг розкрити відмінності юридичних термінів, встановити значення поняття “правовладдя” і його споріднених термінів (розділ 1). Метод систематизації та узагальнення використано для окреслення базових напрямків правової думки щодо понять, пов'язаних із правовладдям, а також визначення спільних ознак у цьому контексті (розділ 1).

Нормативно-порівняльний метод сприяв висвітленню правовладдя як ключового елементу процесів євроінтеграції в Україні (розділ 3). За допомогою порівняльно-правового аналізу вдалося охопити всі аспекти забезпечення та реалізації принципу правовладдя в сучасних умовах України (підрозділ 3.1, розділ 4). Використання юридико-технічного методу дозволило простежити, як принцип правовладдя впроваджується у практичних механізмах прийняття конкретних рішень (розділ 4).

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що за своїм змістом та характером дисертація є першим у вітчизняній юридичній науці дослідженням, де з історико-правових позицій здійснено комплексний аналіз правовладдя у практиці українського державотворення. Результати дослідження відображено у наступних теоретичних та практичних положеннях:

вперше:

– розкрито природу правовладдя часів Античності крізь призму синтезу філософських концепцій гармонії, справедливості та раціоналізму з подальшим осмисленням принципів правовладдя у періоди Середньовіччя та Нового часу з їх характерними підходами щодо поєднання релігійних постулатів й усталених традицій, аж до формування правових систем на основі світських принципів, що гарантували права та свободи громадян, а також закріплювали рівність перед законом та утвердження доктринального визначення принципу правовладдя з аналізом його реалізації в сучасних умовах;

– визначено, що ідейні витoki правовладдя в Україні сформувалися з письмовою фіксацією правових норм та були відображені в процесі вітчизняного державо- і правотворення наступних років у залежності від специфічних ознак конкретного історичного періоду;

– констатовано, що в процесі становлення й розвитку української державності термін “правда” виконував ключову роль у формуванні та прийнятті правових норм. Це зумовлено тим, що кожна держава прагнула представити свої встановлені приписи поведінки як правильні, справедливі та морально обґрунтовані. Цей термін не тільки відображав прагнення до порядку, але й став уособленням справедливості та рівності в регулюванні суспільних взаємин. Термін “правда” ліг в основу концепції права як засобу забезпечення гармонії, організованості й стабільності в соціумі;

– доведено, що елементи правовладдя були відображені в конституційних актах української держави на різних етапах державотворення, та в підсумку були остаточно закріплені в конституційних актах незалежної України;

– здійснено аналіз практики Європейського суду з прав людини та Венеційської комісії, що уможливило новітнє розуміння проблеми щодо актуалізації потреби зміни парадигми з доктрини юридичного позитивізму на доктрину природного права, логічним наслідком якої і є доктрина правовладдя;

удосконалено:

– положення щодо співвідношення терміна “правовладдя” з суміжними поняттями з обґрунтуванням його пріоритетності як базового у науковому дискурсі через найбільш повне відображення сутності, концептуального наповнення та функціональної специфіки відповідного правового явища;

– положення про те, що в контексті євроінтеграційних процесів України виникає об’єктивна потреба гармонізації концептуальних підходів щодо сучасного осмислення правовладдя та його основоположних елементів, котрі виявляються в законності, яка зумовлюється прозорим, підзвітним і демократичним процесом законотворчості; правовій визначеності; забороні свавільних дій із боку державних органів; доступі до правосуддя через незалежні та безсторонні суди, включно з механізмом судового контролю над адміністративними актами; повазі до прав людини; недискримінації та рівності перед законом;

– положення про те, що прагнення української нації до здобуття та збереження власної державності впродовж історичного розвитку було одним із пріоритетних завдань українського народу, свідченням чого є тривала боротьба за створення, зміцнення та розвиток соборної й незалежної держави. Обґрунтовано, що важливу роль у процесі державотворення відіграє право як основний регулятор суспільних відносин, який забезпечує єдність і безпеку суспільства, сприяє формуванню громадянської свідомості та правової культури, легітимізує діяльність органів державної влади й визначає засади їх організації та функціонування. Доведено, що право виступає фундаментальною основою формування національного законодавства та забезпечення стабільного розвитку держави в сучасних умовах;

набули подальшого розвитку:

– положення про те, що сутність і зміст принципу правовладдя залишаються предметом активних обговорень у сучасній юридичній думці. Така різноманітність трактувань зумовлена складністю самого феномену права та багатогранністю його втілення у реальному житті. Основні підходи зосереджені на положенні, що головною метою права є забезпечення природних прав і свобод людини, особливо у її відносинах з органами державної влади;

– твердження про те, що в період воєнного стану в Україні суттєві елементи правовладдя зазнали негативного впливу через введення певних обмежень. Ці обмеження мають об'єктивний характер, оскільки зумовлені необхідністю захисту незалежності та територіальної цілісності країни, забезпечення національної безпеки, протидії збройній агресії, а також попередження існуючих і потенційних загроз правам і свободам громадян. Подібна ситуація створює складні виклики для забезпечення правової та соціальної захищеності людей у цих умовах;

– положення про те, що правовладдя залишається фундаментом для стійкого функціонування системи державного управління, ефективного правосуддя й захисту прав та свобод громадян. Належна реалізація цього принципу сприяє підтриманню громадського порядку, легітимності дій влади і запобігає надмірному втручанню в права громадян. Для його повноцінного забезпечення необхідно чітко виконувати законодавчі норми, створені з урахуванням міжнародних стандартів та принципів справедливості;

– положення про те, що в Україні сьогодні все ще присутні прояви, правового нігілізму, історичні витоки котрого сягають тоталітарного періоду вітчизняного державотворення. Багатовікові традиції часто є усталенішими за сучасні прагнення інтегруватися у простір європейських і загальнолюдських цінностей. Засадничі принципи, закріплені в тексті Конституції та низці нормативно-правових актів, досі не були трансформовані у глибоко вкорінену складову правосвідомості представників української політичної еліти. Вони не стали невід'ємною внутрішньою потребою дотримання цих норм у повсякденній суспільно-політичній діяльності. Незважаючи на проголошені гасла правовладдя та прив'язаність до ідеї правової держави, на практиці окремі представники українського політикуму досі ігнорують їх у практичній площині.

Особистий внесок здобувача. Основні положення, висновки та результати дослідження отримані здобувачкою самостійно. Із наукових праць, виконаних у співавторстві, у дисертації використано лише ті ідеї, положення та результати, що належать здобувачці особисто. У статті «The rule of law as a fundamental principle of the functioning of the legal system of democratic countries» особистий внесок здобувача становить 20 % та полягає у комплексному, багаторівневому дослідженні принципу верховенства права як ключової засади організації та функціонування правових систем демократичних держав. У межах такого аналізу увага зосереджується не лише на з'ясуванні змісту цієї категорії, а й на виявленні її структурних елементів, інституційних механізмів забезпечення та практичного значення для державотворчих процесів. У статті «Electronic judiciary in Ukraine: Problems of implementation and possible solutions» особистий внесок здобувача становить 20 % та полягає у комплексному дослідженні процесу цифровізації судової влади в Україні, зокрема впровадження електронного судочинства, виявленні ключових проблем цього процесу та обґрунтуванні можливих шляхів їх подолання. У науковому вимірі такий аналіз охоплює здійснення теоретико-правового осмислення електронного судочинства як складової цифрової трансформації публічного управління та правової системи. Електронне правосуддя розглядається як інструмент підвищення доступності правосуддя, оперативності розгляду справ, прозорості судової діяльності та зниження корупційних ризиків. При цьому визначається його місце у системі

забезпечення права на справедливий суд, що є невід’ємною складовою правовладдя. У статті «Value of the European understanding of the rule of law for the development of the modern democratic state: Theoretical and historical aspect» особистий внесок здобувача становить 20 % і полягає у комплексному дослідженні європейської концепції верховенства права (rule of law) як фундаментальної цінності та інституційної основи становлення і розвитку сучасної демократичної держави з урахуванням її історичної еволюції та теоретичного осмислення. У науковому вимірі такий аналіз здійснює теоретико-правове осмислення європейського розуміння верховенства права, яке розглядається не лише як формальний принцип законності, а як комплексна правова доктрина, що включає матеріальні елементи – повагу до прав людини, обмеження державної влади правом, забезпечення справедливості та юридичної визначеності. У цьому контексті досліджуються підходи європейської правової думки, а також позиції міжнародних інституцій. У статті «Ensuring the Rule of Law under Martial Law: A Comparative Study of Constitutional Mechanisms» особистий внесок здобувача становить 20 % і полягає у комплексному дослідженні того, як забезпечується принцип верховенства права (rule of law) в умовах воєнного стану, із застосуванням порівняльно-правового підходу до конституційних механізмів різних держав. У науковому вимірі такий аналіз охоплює здійснення теоретико-правового осмислення співвідношення верховенства права та надзвичайних правових режимів, зокрема воєнного стану. У статті досліджується, яким чином принцип правовладдя трансформується в умовах кризових ситуацій, чи допускає він обмеження, і де проходить межа між необхідністю забезпечення національної безпеки та збереженням фундаментальних прав і свобод людини. Особлива увага приділяється концепції пропорційності та недопущенню свавільного втручання держави. У статті «The idea of the rule of law in the views of Andri Tchaikovskyy» особистий внесок здобувача становить 50 % і полягає у дослідженні концептуального бачення ідеї правовладдя (rule of law) у науковій, суспільно-політичній та публіцистичній спадщині Андрія Чайковського. У центрі уваги перебуває аналіз його поглядів на співвідношення права, державної влади, справедливості, законності та прав людини в контексті українського державотворення та національно-правової думки. У статті розкрито яким чином погляди відображали ідеї пріоритету права над свавіллям влади, необхідності функціонування справедливого судочинства, забезпечення прав і свобод людини, а також утвердження правової культури як основи суспільного розвитку. Особливу увагу приділено історико-правовому аналізу його творчої спадщини та визначенню місця його ідей у процесі формування української правової традиції.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що висновки та пропозиції, які відображені та аргументовані в роботі, становлять теоретичний і практичний інтерес та можуть бути використані у: *навчальному процесі* – при викладанні дисциплін фахової підготовки студентів за спеціальністю “Право”, (акт про впровадження результатів роботи у навчальний процес ПВНЗ “Буковинський університет” від 30.03.2026); *науково-дослідній роботі* – у науково-дослідній і експертно-аналітичній роботі Науково-дослідного інституту імені академіка Івана Луцького (акт про впровадження від 07.04.2026).

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки дисертації доповідались і обговорювались на засіданні кафедри права імені академіка УАН о. Івана Луцького Університету Короля Данила, де проводилась попередня експертиза докторської дисертації та фаховий семінар для її апробації, а також оприлюднено на 12 наукових конференціях, круглих столах, симпозіумах, а саме: науково-практичних конференціях: «Актуальні дослідження правової та історичної науки». (м. Тернопіль, Україна, м. Ополе, Польща, 2024), «Theoretical and practical scientific achievements: research and results of their implementation», (Pisa, Italian Republic, 2024), «Ricerche scientifiche e metodi della loro realizzazione» (Bologna, Italian Republic, 2024), «Трансформація правової системи України: виклики сучасності» (м. Київ, 2024), «Дев'яносто другі економіко-правові дискусії» (м. Львів, Україна, м. Ополе, Польща 2024), «Interdisciplinary research: scientific horizons and perspectives» (Reykjavík, Iceland, 2025), «Міжгалузеві диспути: динаміка та розвиток сучасних наукових досліджень» (м. Полтава, 2025), «Наукові тренди постіндустріального суспільства» (м. Тернопіль, 2025), «Концептуальні проблеми розвитку сучасної гуманітарної та прикладної науки» (м. Івано-Франківськ, 2025), «Інформаційні технології, економіка та право: стан і перспективи розвитку (ІТЕП-2025)» (м. Чернівці, 2025), «Традиційні та інноваційні підходи до наукових досліджень» (м. Луцьк, 2025), «Актуальні дослідження правової та історичної науки» (м. Тернопіль, Україна, м. Ополе, Польща, 2026).

Публікації. Основні результати дисертації висвітлено у 37 публікаціях, серед яких: 25 наукових статей, з яких 20 статей опубліковано у наукових виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань України, та 5 статей у наукових періодичних виданнях інших держав, з яких 4 статті у закордонних виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection та Scopus; 12 тез доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, що об'єднують шістнадцять підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 555 сторінок, з них основний текст займає 501 сторінку. Список використаних джерел складається із 401 найменування і займає 43 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У *вступі* обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено її зв'язок із науковими програмами, планами та темами, сформульовано мету і окреслено основні завдання роботи. Зазначено об'єкт, предмет і методологічну основу дослідження, розкрито наукову новизну, теоретичне та практичне значення отриманих результатів. Охарактеризовано проблематику дослідження, а також подано відомості про апробацію результатів і публікації автора за темою дисертації.

У **Розділі 1 «Формація та еволюція правовладдя у юридичній науковій думці»** здійснено комплексний історико-правовий аналіз формування та еволюції ідеї правовладдя в юридичній думці, починаючи з античної доби. Розкрито ідейні витоки концепції верховенства права у працях мислителів Стародавньої Греції та Риму, зокрема обґрунтовано значення філософських концепцій Платона, Аристотеля

та Цицерона для становлення уявлень про справедливість, закон, державу і співвідношення влади та права. Показано, що антична філософія заклала фундаментальні засади правовладдя через утвердження пріоритету розуму, справедливості та загального блага над свавіллям влади. Окрему увагу приділено рецепції і трансформації цих ідей у періоди Середньовіччя та Нового часу, коли відбувається перехід від теологічного до світського розуміння права, формуються концепції природного права, народного суверенітету та верховенства закону. У підсумку доведено, що еволюція правовладдя має безперервний характер і ґрунтується на синтезі філософських, моральних і юридичних ідей різних історичних епох.

У підрозділі 1.1 «Ідейні витоки правовладдя в період Античності» розкрито ідейні витоки правовладдя в античний період через комплексний аналіз філософсько-правових концепцій мислителів Стародавньої Греції та Риму. Обґрунтовано, що саме антична політико-правова думка стала первинною інтелектуальною основою формування ідеї верховенства права, адже в цей період відбулося усвідомлення необхідності підпорядкування влади певним загальним, раціонально обґрунтованим нормам. Показано, що вже у працях софістів простежується ідея природного походження права, яке не є виключно продуктом людської волі, а впливає з сутності людини та її соціальної природи.

Значну увагу приділено філософській спадщині Платона, який сформулював концепцію ідеальної держави, заснованої на принципах справедливості, добра та гармонії. Визначено, що для мислителя справедливість виступає не лише моральною категорією, а й фундаментальною умовою існування держави, яка забезпечує її цілісність і стабільність. Платон обґрунтовував необхідність домінування розумного начала над свавіллям влади, підкреслюючи, що лише впорядкована система, в якій кожен виконує притаманну йому функцію, здатна забезпечити досягнення загального блага. Такий підхід фактично закладає основи ідеї правового порядку як передумови ефективного державного устрою.

Проаналізовано також внесок Аристотеля, який поглибив розуміння правовладдя через розмежування понять права і закону та обґрунтування необхідності верховенства закону як прояву розуму. Встановлено, що мислитель розглядав державу як природну форму співжиття людей, метою якої є досягнення спільного блага і щасливого життя громадян. Його концепція правильних і неправильних форм правління, а також ідея політії як збалансованої системи влади, демонструють прагнення до поєднання свободи, рівності та справедливості. Особливого значення набуває положення про те, що закон повинен бути вищим за волю окремих осіб, оскільки лише за таких умов можливе уникнення тиранії та забезпечення стабільності держави.

Окремо висвітлено правову доктрину Цицерона, який розвинув ідеї природного права та сформулював уявлення про державу як правовий порядок, заснований на спільній згоді та справедливості. Доведено, що мислитель пов'язував чинність закону з його відповідністю природній справедливості та розуму, наголошуючи на універсальності правових норм. Його концепція змішаної форми правління та ідея необхідності балансу влади стали важливими передумовами формування сучасного розуміння правової держави. У підсумку встановлено, що античні філософські

концепції не лише заклали основи теорії правовладдя, але й визначили ключові орієнтири її подальшого розвитку, зокрема через утвердження пріоритету права над владою та заперечення свавілля як загрози суспільному порядку.

У підрозділі 1.2 «Концептуальні основи рецепції правовладдя в добу Середньовіччя і Нового часу» здійснено ґрунтовний аналіз рецепції ідеї правовладдя в періоди Середньовіччя та Нового часу, що розкривається крізь призму трансформації правових, політичних і світоглядних уявлень відповідних історичних епох. Показано, що у середньовічний період праворозуміння формувалося під впливом теологічної доктрини, в якій право розглядалося як похідне від божественного порядку, а його легітимність забезпечувалася морально-релігійними засадами. Водночас підкреслено, що вже у цей період закладаються передумови обмеження влади через підпорядкування її вищим, наддержавним нормам.

З'ясовано, що з переходом до Нового часу відбувається суттєва секуляризація правової думки, яка супроводжується утвердженням раціоналістичних і гуманістичних підходів до розуміння права. У цей період формується концепція природних прав людини, ідея народного суверенітету та договірного походження державної влади. Доведено, що саме ці інтелектуальні зрушення створили підґрунтя для становлення принципу верховенства закону як базової характеристики правовладдя.

Особливу увагу приділено аналізу Великої хартії вольностей 1215 року як першого нормативного акта, що закріпив ідеї обмеження влади монарха та встановлення правових гарантій для підданих. Визначено, що цей документ став фундаментом розвитку конституціоналізму, заклав основи справедливого судочинства, недопустимості свавільного позбавлення свободи та майна, а також утвердив принцип здійснення влади відповідно до закону. Обґрунтовано його значення як історичного прообразу сучасної концепції правовладдя.

Проаналізовано філософсько-правову доктрину Томаса Гоббса, у якій обґрунтовано необхідність сильної державної влади як гаранта миру та безпеки. Встановлено, що його концепція суспільного договору, природного стану та природних законів заклала основи розуміння держави як результату раціональної домовленості людей, спрямованої на уникнення хаосу та забезпечення правопорядку. Водночас підкреслено, що у вченні Гоббса правовладдя пов'язується з функцією держави як носія примусової сили, здатної забезпечити виконання правових норм.

Окремо висвітлено концепцію Джона Локка, яка стала ключовим етапом у розвитку ідей правовладдя. Доведено, що його вчення про природні права людини, обмеженість державної влади, принцип розподілу влад та право народу на опір тиранії сформували основу сучасного ліберального розуміння правової держави. Узагальнено, що еволюція правовладдя в зазначений період характеризується переходом від теологічного до світського праворозуміння та становленням фундаментальних принципів, які визначають сучасну демократичну правову систему.

У підрозділі 1.3 «Принцип правовладдя у світлі сучасних науково-світоглядних орієнтирів» здійснено комплексний аналіз сучасного розуміння принципу правовладдя як фундаментальної засади правової держави та ключового механізму забезпечення прав і свобод людини. Підкреслено, що в умовах глобалізаційних

процесів і трансформації правових систем цей принцип набуває нового змістовного наповнення, орієнтованого на забезпечення балансу між інтересами особи, суспільства і держави, а також на підвищення ефективності демократичних інститутів.

Особливу увагу приділено класичній концепції правовладдя, сформульованій А. Дайсі, який розглядав його як базовий принцип конституційного права. У підрозділі розкрито ключові ідеї вченого, зокрема рівність усіх перед законом, заперечення державного свавілля та визначальну роль судів у забезпеченні прав людини. Показано, що його підхід заклав основу сучасного розуміння правовладдя як гарантії індивідуальних свобод і правової визначеності.

Проаналізовано структурні елементи концепції Дайсі, які включають презумпцію невинуватості, рівність громадян перед законом і ефективний судовий захист. Окремо висвітлено його порівняльний підхід до англійської та континентальної правових систем, що дозволив виявити відмінності у підходах до організації адміністративного права та ролі держави у правовідносинах. Обґрунтовано, що відсутність привілеїв для державних органів є ключовою умовою реалізації принципу правовладдя.

Значну увагу приділено розвитку ідей правовладдя у працях Тома Бінгема, який розширив класичну доктрину, доповнивши її системою конкретних принципів. У підрозділі розкрито його підхід до розуміння правовладдя як універсального стандарту, що передбачає доступність права, рівність перед законом, справедливість судових процедур, ефективний захист прав людини та обов'язковість виконання правових норм усіма суб'єктами.

Окремий акцент зроблено на історичних джерелах формування правовладдя, серед яких Велика хартія вольностей, Habeas Corpus, Білль про права та інші ключові нормативні акти, що заклали підвалини сучасного правового порядку. Доведено, що ці документи не лише відображають еволюцію правових ідей, а й формують практичні механізми обмеження влади та захисту прав людини.

У підрозділі також висвітлено сучасні підходи української правової науки до розуміння правовладдя, зокрема інтегральний та поелементний підходи. Узагальнено, що сучасне трактування цього принципу ґрунтується на поєднанні теоретичних концепцій і практичних механізмів їх реалізації, а також враховує національні особливості правової системи. Наголошено, що правовладдя виступає не лише юридичною категорією, а й ціннісною основою демократичного розвитку держави.

Розділ 2 «Історичні витoki правовладдя в Україні» досліджує становлення засад правовладдя в період Київської Русі як початковий етап розвитку української правової традиції. Визначено, що його формування було зумовлене розвитком державності, соціально-економічними змінами та еволюцією правової культури.

Окреслено значення “Руської Правди” як ключового джерела права, що систематизувало норми та відобразило соціальну структуру суспільства, заклавши основи правового порядку.

Висвітлено особливості судочинства, яке поєднувало общинні, князівські та церковні елементи і мало змагальний характер із значною роллю громади.

Узагальнено, що правовладдя формувалося як складний процес взаємодії традицій, державної влади та релігійних чинників, закладаючи підвалини подальшого розвитку правової системи.

У підрозділі 2.1 «*Формування основ правовладдя у період Київської Русі*» розкрито процес формування засад правовладдя у період Київської Русі як важливого етапу становлення вітчизняної правової традиції. Обґрунтовано, що розвиток правових інститутів відбувався у тісному зв'язку з еволюцією державності, соціально-економічних відносин та правової культури давньоруського суспільства.

Встановлено, що першоосновою правового регулювання виступало звичаєве право, яке поступово трансформувалося у писані джерела, зокрема міжнародні договори Русі з Візантією та князівське законодавство. Показано, що поєднання місцевих правових традицій із візантійськими впливами сприяло формуванню самобутньої правової системи.

Особливу увагу приділено «Руській Правді» як ключовому джерелу права, що систематизувало правові норми та відобразило соціальну структуру суспільства. Доведено її визначальну роль у закріпленні принципів справедливості, відповідальності та правового порядку.

Проаналізовано розвиток князівської правотворчості та її вплив на уніфікацію правових норм, зокрема у сфері кримінального та адміністративного регулювання. Висвітлено значення церковних статутів у формуванні взаємовідносин між світською і духовною владою, а також у становленні канонічного права.

Окреслено особливості судової системи, яка поєднувала общинні, князівські та церковні форми судочинства. Показано, що судовий процес мав змагальний характер, а важливу роль у здійсненні правосуддя відіграла громада, що забезпечувала розшук злочинців і виконання рішень.

Узагальнено, що правовладдя в Київській Русі формувалося як складна система взаємодії звичаєвих норм, державної влади та релігійних чинників, що заклала фундамент для подальшого розвитку української правової системи та ідеї верховенства права.

У підрозділі 2.2 «*Становлення підвалин правовладдя в українських землях у складі Литви та Польщі*» розглянуто особливості становлення та розвитку правової системи українських земель у складі Великого князівства Литовського впродовж XIV–XVI століть. Показано, що цей період характеризується поєднанням руських правових традицій із литовськими та європейськими правовими впливами, що сприяло формуванню якісно нової правової системи.

Висвітлено, що основою правового регулювання залишалося звичаєве право та норми «Руської Правди», однак поступово зростала роль писаного права у формі привілеїв, грамот і законодавчих актів Великого князя. Значну роль у правотворчому процесі відігравали також станово-представницькі органи, зокрема пани-рада та сейм, що сприяло утвердженню принципу верховенства закону.

Окрему увагу приділено системі привілеїв як важливому джерелу права, що регулювали як загальнодержавні, так і локальні відносини. Показано їхню роль у визначенні правового статусу населення, закріпленні станових привілеїв та розвитку місцевого самоврядування, зокрема через впровадження Магдебурзького права у містах.

Проаналізовано процес кодифікації права, який досяг найвищого рівня у прийнятті Литовських статутів 1529, 1566 та 1588 років. Доведено, що ці нормативні акти стали одними з найрозвиненіших пам'яток європейського феодалного права, закріпили принципи системності законодавства, регулювали різні галузі права та суттєво вплинули на подальший розвиток правової думки.

Значну увагу приділено розвитку кримінального, цивільного та процесуального права, а також еволюції правових інститутів, зокрема власності, спадкування та відповідальності. Підкреслено, що правове регулювання мало становий характер, однак водночас містило окремі прогресивні елементи, зокрема зародки принципу рівності перед законом і презумпції невинуватості.

Узагальнено, що правова система Великого князівства Литовського стала важливим етапом у розвитку українського права, заклавши підґрунтя для формування принципів правовладдя, системності законодавства та інституційного розвитку судочинства, що мали тривалий вплив на подальшу еволюцію національної правової традиції.

У підрозділі 2.3 «*Специфіка становлення правовладдя в Козацько-гетьманській державі*» розкрито специфіку становлення правовладдя в Козацько-гетьманській державі, де принцип панування права виступав фундаментом організації влади та суспільних відносин. Підкреслено, що правопорядок забезпечувався не лише через формальні норми, а й через козацькі традиції, рішення Генеральних рад і гетьманські універсали, що сприяло утвердженню справедливості та підпорядкуванню влади праву.

Значну увагу приділено характеристиці джерел права, які мали багатокомпонентний характер і включали звичаєве право, “попередні права”, акти гетьманської влади, російське законодавство та церковні норми. Провідне місце займало звичаєве козацьке право, що регулювало як публічно-правові, так і приватноправові відносини та формувало основи правового життя суспільства.

Проаналізовано особливості розвитку правових інститутів, зокрема цивільного та кримінального права. Встановлено, що зобов'язальне право досягло високого рівня розвитку, детально регламентуючи договірні відносини, тоді як кримінальне право зберігало приватноправовий характер із тенденцією до гуманізації покарань та врахування пом'якшувальних обставин.

Окремо висвітлено організацію судової системи, яка поєднувала елементи традиційного козацького самоврядування з інституційними формами державної влади. Судочинство здійснювалося різними рівнями судів – від сільських до Генерального військового суду, що забезпечувало багаторівневу систему правосуддя та можливість апеляційного перегляду справ.

Значне місце у підрозділі відведено аналізу Конституції 1710 року, яка стала визначним явищем у розвитку української та європейської правової думки. Показано, що цей акт закріплював принципи народовладдя, поділу влади, незалежності суду та гарантій прав і свобод людини, формує засади демократичного державного устрою.

Узагальнено, що правова система Гетьманщини, незважаючи на внутрішні суперечності та вплив зовнішніх чинників, зокрема російської адміністрації, відіграла важливу роль у розвитку української державності. Вона заклала основи

правовладдя, інституційної організації влади та правових традицій, які стали важливим етапом у формуванні національної правової системи.

У підрозділі 2.4 «*Особливості формування правовладдя в українських землях у складі Російської та Австрійської (Австро-Угорської) імперій*» розкрито особливості формування правовладдя на українських землях у складі Російської та Австрійської (Австро-Угорської) імперій, що зумовлювалися їх політичним підпорядкуванням і включенням до різних правових систем. Наголошено, що поділ українських територій між двома імперіями спричинив неоднорідність правового розвитку, адже вони функціонували в умовах різних моделей державного устрою – абсолютної та конституційної монархії.

Охарактеризовано вплив Російської імперії на трансформацію українського права, зокрема поступову ліквідацію автономії Гетьманщини та запровадження загальноімперських правових інститутів. Водночас підкреслено, що на окремих територіях, особливо на Правобережжі та Лівобережжі, тривалий час зберігалися елементи місцевого права, зокрема норми Литовського статуту та традиції попередніх правових систем.

Значну увагу приділено специфіці цивільно-правового регулювання, яке характеризувалося поєднанням імперських норм і локальних особливостей. Встановлено, що в українських губерніях існували відмінності у регулюванні майнових відносин, інституту опіки, шлюбно-сімейних відносин та договірного права, що свідчить про збереження правової самобутності навіть в умовах імперської уніфікації.

Проаналізовано організацію судової системи, яка функціонувала за становим принципом і перебувала під значним адміністративним впливом. Судочинство характеризувалося формалізованістю, письмовістю процесу, обмеженим доступом до правосуддя та залежністю судів від виконавчої влади, що негативно впливало на реалізацію принципів справедливості та рівності.

Окремо висвітлено зміст і значення судової реформи 1864 року, яка започаткувала модернізацію судової системи на засадах незалежності суду, змагальності процесу, рівності сторін і публічності судового розгляду. Впровадження мирової юстиції, суду присяжних та нових процесуальних інститутів стало важливим кроком у напрямі формування сучасного правосуддя.

Узагальнено, що розвиток правовладдя в українських землях у складі імперій мав суперечливий характер: з одного боку, відбувалася уніфікація та централізація правової системи, а з іншого – зберігалися елементи національної правової традиції. Це створило підґрунтя для подальшого розвитку української правової системи та формування сучасних принципів правової держави.

У підрозділі 2.5 «*Характерні риси правовладдя в контексті відродження української державності на початку ХХ ст.*» розкрито характерні риси правовладдя в умовах відродження української державності на початку ХХ століття, що відзначалися складністю, суперечливістю та водночас інтенсивністю державно-правових трансформацій.

Передусім наголошено, що цей період характеризувався прагненням до демократизації суспільно-політичного життя, формуванням національної правової системи та утвердженням прав і свобод людини. Важливу роль відіграло зростання

національної правосвідомості, що сприяло розбудові інститутів державної влади та закріпленню ідеї суверенної правової держави.

Значну увагу приділено діяльності Української Центральної Ради, яка фактично виконувала функції парламенту та започаткувала процес формування національного законодавства. Прийняття Універсалів стало ключовим етапом становлення української державності: від проголошення автономії до утвердження повної незалежності Української Народної Республіки.

Охарактеризовано розвиток конституційного процесу, зокрема підготовку та ухвалення Конституції УНР 1918 року, яка закріпила принципи народного суверенітету, поділу влади, демократичного устрою, децентралізації та широкого спектра прав і свобод громадян. Підкреслено її відповідність європейським стандартам правової держави.

Проаналізовано формування інституту громадянства, судової системи та органів державної влади. Зазначено, що судочинство будувалося на засадах незалежності, гласності та рівності перед законом, хоча практична реалізація цих принципів ускладнювалася політичною нестабільністю та воєнними умовами.

Висвітлено також трансформації правовладдя за гетьманату Павла Скоропадського та Директорії УНР, що відображали боротьбу між демократичними та авторитарними тенденціями. Водночас підкреслено, що попри зміну політичних режимів, зберігалася прагнення до утвердження принципів верховенства права, забезпечення прав людини та побудови ефективної державної системи.

Окремо акцентовано на процесі об'єднання українських земель (Акт Злуки), що мало важливе державно-правове значення та засвідчило прагнення до створення єдиної соборної держави.

Узагальнено, що правовладдя в Україні на початку ХХ століття формувалося в умовах революційних змін, зовнішніх загроз і внутрішніх політичних суперечностей. Попри це, саме в цей період було закладено фундаментальні принципи української державності – народний суверенітет, демократичний устрій, поділ влади та гарантії прав людини, які стали основою подальшого розвитку національної правової системи.

У підрозділі 2.6 «Проблемні аспекти дотримання правовладдя в Україні у радянський період» здійснено аналіз особливостей функціонування правовладдя в Україні у радянський період, що характеризувався домінуванням державної ідеології над правом. Встановлено, що право втратило автономність і перетворилося на інструмент реалізації партійної політики, що призвело до системного порушення принципів верховенства права.

Підкреслено, що формально проголошені права і свободи громадян не мали реального забезпечення через відсутність незалежності судової влади та принципу поділу влади. Судові й правоохоронні органи перебували під контролем партійного апарату, що зумовлювало політизованість правозастосування та можливість зловживань.

Проаналізовано радянські конституції, зокрема Конституцію УСРР 1919 року, які закріплювали класовий підхід і диктатуру пролетаріату, не забезпечуючи належного захисту прав людини та не відповідаючи європейським стандартам

конституціоналізму. Вони мали переважно ідеологічний характер і не створювали ефективних правових механізмів.

Висвітлено кодифікаційні процеси 1920-х років, що зовні формували системне законодавство, однак фактично слугували інструментом зміцнення тоталітарного режиму. Кримінальне право було надмірно ідеологізованим, що дозволяло широке трактування злочинів і сприяло репресивній практиці.

Окреслено подальший розвиток правової системи у 1930-1970-х роках, коли конституційні норми про права і свободи мали декларативний характер, а судова влада залишалася залежною. Попри окремі спроби реформ у 1950-1960-х роках, правова система зберігала репресивні та централізовані риси.

Узагальнено, що навіть у період “перебудови” ідея правовладдя не була реалізована повною мірою. Радянська правова система залишалася орієнтованою на інтереси держави та партії, що свідчить про її невідповідність сучасним принципам демократичної правової держави.

У підрозділі 2.7 «Закріплення принципу правовладдя в конституційних актах незалежної України» розкрито процес становлення та закріплення принципу правовладдя в конституційних актах незалежної України як фундаментальної основи формування демократичної правової держави. Показано, що після здобуття незалежності у 1991 році цей принцип став ключовим орієнтиром правових і політичних реформ.

Визначено, що першим важливим етапом стало прийняття Декларації про державний суверенітет України 1990 року, яка заклала основи народного суверенітету, поділу влади та верховенства права. Вона визначила стратегічний напрям розвитку держави як демократичної та правової.

Проаналізовано подальший розвиток конституційного процесу, зокрема ухвалення Акта проголошення незалежності України та формування концепції нової Конституції. Підкреслено, що в цей період утверджуються пріоритет прав і свобод людини, принципи плюралізму та розподілу влади.

Значну увагу приділено судово-правовій реформі 1990-х років, спрямованій на створення незалежної судової влади, запровадження нових інституцій та забезпечення доступу до правосуддя. Визначено, що ці процеси стали важливою умовою практичної реалізації принципу правовладдя.

Окремо висвітлено роль Конституційного договору 1995 року, який уперше чітко закріпив принцип верховенства права та поділу влади, створивши передумови для прийняття Конституції України 1996 року.

Узагальнено, що Конституція України 1996 року остаточно закріпила принцип правовладдя як основоположний, визначивши пріоритет прав людини та обов’язок держави діяти в межах закону. Це стало основою розвитку сучасної правової системи України та її інтеграції до європейського правового простору.

Розділ 3. «Правовладдя як основоположний чинник євроінтеграційних процесів в Україні» У розділі досліджено правовладдя як ключовий чинник євроінтеграції України та основу формування демократичної правової держави. Обґрунтовано необхідність поєднання внутрішніх реформ із імплементацією міжнародних стандартів. Показано, що європейський вибір України зумовив гармонізацію законодавства з нормами Ради Європи та ЄС, зокрема через

ратифікацію Конвенції про захист прав людини і впровадження її положень у національне право. Висвітлено роль міжнародних інституцій у формуванні стандартів правовладдя та контролі за їх дотриманням, а також значення співпраці з ЄС у реформуванні правової системи. Узагальнено, що правовладдя є системоутворюючою основою євроінтеграційного курсу України, забезпечуючи захист прав людини та розвиток демократичних інститутів.

У підрозділі 3.1 «*Специфіка реалізації принципу правовладдя в умовах євроінтеграції України*» розкрито специфіку реалізації принципу правовладдя в умовах євроінтеграції України, підкреслено його ключову роль у трансформації національної правової системи відповідно до європейських стандартів. Обґрунтовано, що ефективне забезпечення правовладдя потребує поєднання внутрішньодержавних механізмів із міжнародними інструментами та інституційною співпрацею.

Визначено, що стратегічний курс України на європейську інтеграцію зумовив необхідність гармонізації законодавства з нормами Ради Європи та Європейського Союзу. Особливе значення мало приєднання до Ради Європи та ратифікація Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, що започаткували впровадження європейських правових стандартів у національне право.

Проаналізовано роль інституцій Ради Європи, зокрема Комітету міністрів, Парламентської асамблеї, Венеційської комісії та Європейського суду з прав людини, у формуванні та контролі за дотриманням принципу правовладдя. Показано, що їх діяльність забезпечує як нормативну, так і практичну імплементацію правозахисних стандартів.

Окреслено значення співпраці України з Європейським Союзом, що реалізується через адаптацію законодавства, функціонування спеціалізованих інституцій та впровадження європейських правових підходів. Підкреслено, що євроінтеграція виступає стратегічним напрямом, спрямованим на утвердження демократії, прав людини та верховенства права.

Висвітлено роль міжнародних організацій, зокрема ООН та ОБСЄ, а також неурядових інституцій у забезпеченні правовладдя. Зазначено, що їх діяльність сприяє формуванню глобальних стандартів захисту прав людини, розвитку правової культури та посиленню механізмів міжнародного контролю.

Узагальнено, що реалізація принципу правовладдя в Україні відбувається в умовах комплексної взаємодії національних і міжнародних інституцій. Цей процес є визначальним для утвердження України як демократичної, правової держави та її повноцінної інтеграції до європейського правового простору.

У підрозділі 3.2 «*Принцип правовладдя в інтерпретації Європейської Комісії “За демократію через право” (Венеційської Комісії)*» досліджено інтерпретацію принципу правовладдя в практиці Європейської комісії “За демократію через право” (Венеційської комісії), а також розкрито її значення для реформування правової системи України. Підкреслено, що діяльність Комісії спрямована на гармонізацію національного законодавства із європейськими стандартами та розвиток демократичних інституцій.

Окреслено основні форми впливу Венеційської комісії на правову систему України – прямий і опосередкований. Прямий вплив проявляється у використанні

рекомендацій Комісії у правотворчості, правотлумаченні та правозастосуванні, тоді як опосередкований реалізується через діяльність міжнародних організацій та трансформацію рекомендацій у норми міжнародного права.

Проаналізовано взаємодію Венеційської комісії з органами державної влади України, зокрема парламентом, судами та органами конституційного контролю. Встановлено, що її рекомендації активно використовуються у процесі законотворчості, судовій практиці та вдосконаленні механізмів функціонування правової системи.

Розкрито зміст принципу правовладдя відповідно до підходу Венеційської комісії, який охоплює такі елементи, як законність, юридична визначеність, заборона свавілля, доступ до правосуддя, повага до прав людини, рівність і недискримінація. Підкреслено, що правовладдя не зводиться до формального дотримання закону, а передбачає його відповідність демократичним цінностям.

Особливу увагу приділено ролі судової влади як ключового гаранта правовладдя. Висвітлено значення незалежності суддів, забезпечення справедливого судового розгляду та ефективного судового контролю як необхідних умов реалізації прав і свобод людини.

Узагальнено, що діяльність Венеційської комісії має суттєвий вплив на становлення правовладдя в Україні, сприяючи утвердженню демократичних стандартів, вдосконаленню законодавства та інтеграції держави до європейського правового простору.

У підрозділі 3.3 «Вплив практики Європейського суду з прав людини у процесі утвердження засад правовладдя в Україні» досліджено роль практики Європейського суду з прав людини у процесі утвердження принципу правовладдя в Україні. Підкреслено, що європейська інтеграція держави передбачає не лише адаптацію законодавства, але й трансформацію правозастосовної практики відповідно до стандартів Конвенції про захист прав людини.

Визначено, що ратифікація Конвенції та визнання юрисдикції ЄСПЛ стали ключовими кроками у впровадженні міжнародних стандартів прав людини. Акцентовано, що практика Суду має обов'язковий характер і виступає джерелом права для національних судів, забезпечуючи єдність правозастосування.

Розкрито особливості тлумачення принципу правовладдя ЄСПЛ, який розглядається як динамічна категорія, що виходить за межі формальної законності. Наголошено на ключових елементах цього принципу, зокрема законності, правовій визначеності, доступі до правосуддя та ефективному захисті прав людини.

Проаналізовано підхід ЄСПЛ до оцінки якості закону, який повинен бути доступним, передбачуваним і таким, що забезпечує захист від свавільного втручання держави. Висвітлено значення принципу юридичної визначеності, стабільності судових рішень і заборони їх довільного перегляду.

Окрему увагу приділено гарантіям справедливого судового розгляду, включаючи доступ до суду, незалежність судової влади, рівність сторін і обов'язковість виконання судових рішень. Підкреслено, що ці елементи є фундаментом довіри до правової системи та реалізації принципу правовладдя.

Узагальнено, що практика ЄСПЛ формує комплексну систему стандартів, які визначають зміст правовладдя та сприяють його ефективному впровадженню в

Україні. Вона забезпечує пріоритет прав людини, обмеження дискреційних повноважень держави та утвердження демократичних засад функціонування правової системи.

Розділ 4 «Особливості забезпечення правовладдя в Україні в умовах воєнного стану» присвячено комплексному аналізу особливостей забезпечення принципу правовладдя в Україні в умовах воєнного стану, зокрема на тимчасово окупованих територіях. У ньому розкрито основні виклики, пов'язані з неможливістю повноцінного функціонування державних інституцій, системними порушеннями прав людини та впливом окупаційного режиму.

Особлива увага приділена нормативно-правовому забезпеченню захисту прав громадян, ролі міжнародного гуманітарного права, діяльності державних органів та міжнародних інституцій у протидії порушенням. Проаналізовано механізми реінтеграції територій, притягнення винних до відповідальності, а також напрями відновлення правопорядку та соціальної справедливості після деокупації.

Загалом розділ обґрунтовує необхідність системного, міждисциплінарного підходу до забезпечення правовладдя в умовах збройного конфлікту як ключової передумови збереження державності та захисту прав людини.

У підрозділі 4.1 *«Проблема забезпечення правовладдя на тимчасово окупованих територіях України»* присвячено комплексному дослідженню проблеми забезпечення правовладдя на тимчасово окупованих територіях України в умовах збройної агресії. У ньому розкрито ключові виклики, пов'язані з обмеженням дії національного законодавства, порушеннями прав людини та функціонуванням окупаційного режиму.

Проаналізовано національну та міжнародно-правову базу захисту прав громадян, визначено роль державних органів, міжнародних інституцій і санкційних механізмів у протидії порушенням. Значну увагу приділено ситуації в Автономній Республіці Крим і на сході України, зокрема системним репресіям, примусовій паспортизації, переслідуванню корінних народів та документуванню воєнних злочинів.

Окреслено напрями відновлення правопорядку, реінтеграції територій, притягнення винних до відповідальності та забезпечення соціального захисту постраждалого населення. Загалом розділ обґрунтовує необхідність системного, комплексного підходу до гарантування прав і свобод людини як основи відновлення суверенітету та територіальної цілісності України.

У підрозділі 4.2 *«Специфіка реалізації принципу правовладдя в умовах воєнного стану»* розкрито особливості реалізації принципу правовладдя в Україні в умовах воєнного стану, що характеризуються необхідністю адаптації правової системи до надзвичайних обставин. Підкреслено, що ключовим завданням держави є збереження балансу між забезпеченням національної безпеки та дотриманням прав і свобод людини.

Визначено, що навіть в умовах війни Конституція України зберігає пріоритет прав і свобод людини як найвищої соціальної цінності. Держава зобов'язана гарантувати їх захист і нести відповідальність за результати своєї діяльності перед громадянами.

Проаналізовано трансформацію механізмів взаємодії між державою та суспільством, яка відбувається під впливом воєнного стану. Зазначено, що органи влади повинні діяти в межах конституційних норм, забезпечуючи прозорість, підзвітність і недопущення свавілля.

Окреслено специфіку тимчасового обмеження окремих прав і свобод, зокрема свободи пересування, слова та зібрань, що зумовлено потребами оборони держави. Водночас наголошено, що такі обмеження мають бути законними, пропорційними та обмеженими у часі.

Значну увагу приділено функціонуванню правових механізмів захисту громадян, зокрема у сфері розшуку осіб, зниклих безвісти, та захисту осіб, незаконно позбавлених свободи. Показано роль державних інституцій у забезпеченні правової та соціальної підтримки постраждалих.

Узагальнено, що реалізація принципу правовладдя в умовах воєнного стану є важливою передумовою збереження демократичних цінностей і довіри суспільства до держави. Вона потребує ефективного функціонування судової системи, дотримання міжнародних стандартів прав людини та постійного вдосконалення правових механізмів захисту громадян.

У підрозділі 4.3. *«Відновлення державного суверенітету та територіальної цілісності України як необхідна умова забезпечення правовладдя»* розкрито відновлення державного суверенітету та територіальної цілісності України як ключову передумову забезпечення правовладдя. Підкреслено, що деокупація територій є необхідною умовою відновлення прав і свобод громадян, конституційного порядку та стабільності держави.

Визначено, що ефективна державна політика у цій сфері має ґрунтуватися на комплексній моделі, яка поєднує заходи протидії агресії, стабілізації ситуації та реінтеграції територій і населення. Особливу роль відіграє впровадження механізмів перехідного правосуддя як інструменту відновлення справедливості та правопорядку.

Проаналізовано етапність перехідного періоду, що включає протидію агресії, відновлення функціонування державних інституцій та довгострокову реінтеграцію. Наголошено на необхідності законодавчого закріплення цих процесів і формування чіткої державної стратегії.

Значну увагу приділено відновленню системи державного управління на деокупованих територіях, зокрема через діяльність військових адміністрацій як тимчасового механізму управління та подальший перехід до органів місцевого самоврядування.

Окреслено ключові напрями реінтеграції, серед яких відновлення інфраструктури, забезпечення безпеки, соціально-економічний розвиток, формування довіри населення та подолання наслідків окупації. Підкреслено важливість залучення широкого кола національних і міжнародних суб'єктів до цього процесу.

Узагальнено, що відновлення суверенітету та територіальної цілісності є основою утвердження правовладдя, оскільки забезпечує функціонування державних інститутів, захист прав людини та формування стабільного правового порядку в постконфліктний період.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено комплексне теоретико-правове узагальнення та запропоновано нове вирішення наукової проблеми, що полягає в історико-правовому осмисленні феномену правовладдя у практиці українського державотворення.

Висновки за результатами дослідження полягають у наступному:

1. З'ясовано, що ідейні витoki правовладдя беруть початок у період Античності, коли було сформовано базові уявлення про верховенство закону, справедливість і підпорядкування влади праву як вищому нормативному порядку. Антична правова думка започаткувала розуміння права як раціонального регулятора суспільних відносин, покликаного забезпечити баланс між інтересами особи, держави та суспільства.

Встановлено, що Платон обґрунтовував необхідність узгодження законів із моральними засадами та ідеями добра, тоді як Аристотель наголошував на пріоритеті закону над свавіллям правителів. Римська правова традиція розвинула ці ідеї, закріпивши принципи юридичної визначеності, рівності перед законом і раціональної організації правопорядку. Доведено, що античний період сформував концептуальні засади правовладдя як поєднання справедливості, раціональності та верховенства закону, які зберігають актуальність у сучасному правовому дискурсі.

2. Встановлено, що у добу Середньовіччя концепція правовладдя формувалася під впливом релігійно-світоглядних чинників, у межах яких право розглядалося як прояв божественної волі та морального порядку, а легітимність влади пов'язувалася з відповідністю божественному праву.

З'ясовано, що у період Нового часу під впливом секуляризації та раціоналізму право набуло світського характеру й було орієнтоване на забезпечення прав і свобод людини. У цей період сформувалися ідеї природного права, суспільного договору, поділу влади та конституціоналізму, які заклали підґрунтя сучасного розуміння правовладдя як принципу організації державної влади, спрямованого на утвердження прав людини та розвиток демократичної правової держави.

3. З'ясовано, що у сучасній правовій науці відсутній єдиний підхід до визначення правовладдя, що зумовлює існування інтегрального та поелементного підходів до його розуміння. Інтегральний підхід розглядає правовладдя як цілісне явище, тоді як поелементний акцентує увагу на верховенстві права, законності, юридичній визначеності, рівності перед законом та доступі до правосуддя.

Встановлено, що правовладдя є багатовимірним соціально-правовим феноменом, який передбачає не лише дотримання законів, а й їх відповідність принципам справедливості, прав людини та демократичним цінностям. Доведено, що особливого значення правовладдя набуває у сфері гарантування прав і свобод людини через забезпечення незалежного судочинства, доступу до правосуддя та ефективних механізмів юридичного захисту. Обґрунтовано, що правовладдя є фундаментальним принципом функціонування демократичної держави та важливим показником рівня розвитку правової системи.

4. Доведено, що формування основ правовладдя у період Київської Русі відбувалося на базі звичаєвого права, яке еволюціонувало від усних норм і традицій

до їх письмового закріплення. Правове регулювання ґрунтувалося на звичаях, що відображали уявлення суспільства про справедливість, відповідальність і порядок.

Встановлено, що важливим етапом становлення правовладдя стало формування Руської Правди, яка систематизувала звичаєві приписи та закріпила принципи справедливості, пропорційності відповідальності, відшкодування шкоди й підтримання суспільного порядку. Доведено, що заміна кровної помсти грошовими штрафами свідчила про поступовий перехід до публічної форми правосуддя.

Обґрунтовано, що у цей період правовладдя проявлялося через утвердження загальнообов'язкових правил поведінки, підпорядкування влади правовим нормам і формування механізмів юридичної відповідальності, що стало основою подальшого розвитку української правової традиції.

5. Проаналізовано, що у складі Велике князівство Литовське та Королівство Польське розвиток правовладдя характеризувався поєднанням звичаєвого та писаного права, що сприяло формуванню правової стабільності та передбачуваності суспільних відносин.

Встановлено, що важливе значення для розвитку правовладдя мали Литовські статuti, які закріплювали принципи законності, юридичної визначеності та регламентували діяльність органів влади. Доведено, що вони сприяли обмеженню свавілля посадових осіб і розвитку процесуальних гарантій судочинства.

З'ясовано, що розвитку правовладдя сприяли станovo-представницькі інституції, зокрема Сейм, які забезпечували участь шляхти у прийнятті державних рішень та обмежували монархічну владу. Водночас розвиток судочинства й правових привілеїв сприяв інституціоналізації правових норм і підвищенню рівня правового захисту.

6. З'ясовано, що у Козацько-гетьманській державі правовладдя формувалося на основі поєднання звичаєвого права, демократичних традицій козацького самоврядування та принципів рівності й справедливості. Правова система спиралася на норми козацького звичаєвого права, які регулювали суспільні та публічно-владні відносини.

Встановлено, що важливу роль у становленні правовладдя відігравали інститути колегіального управління, зокрема Генеральна рада, яка забезпечувала участь козацтва у вирішенні державних питань. Доведено, що принципи виборності влади, підзвітності посадових осіб і можливості їх усунення сприяли обмеженню концентрації влади та розвитку демократичних елементів управління.

Обґрунтовано, що важливе значення для розвитку правовладдя мали Березневі статті та інші нормативно-правові акти, які визначали правовий статус Гетьманщини й межі гетьманської влади. З'ясовано, що судочинство ґрунтувалося на поєднанні звичаєвого та писаного права й орієнтувалося на принципи справедливості.

Доведено, що правовладдя у Козацько-гетьманській державі проявлялося у підпорядкуванні влади праву, участі громадян у прийнятті рішень та функціонуванні механізмів правового регулювання і правосуддя.

7. Встановлено, що у період перебування українських земель у складі Російської імперії та Австро-Угорської імперії розвиток правовладдя мав суперечливий характер через поєднання централізованої імперської політики з проявами правового плюралізму.

Доведено, що у межах Російської імперії правова система характеризувалася домінуванням самодержавства та підпорядкуванням права інтересам державної влади, однак судова реформа 1864 року започаткувала окремі елементи правовладдя, зокрема незалежність суду, змагальність процесу та інститут адвокатури.

З'ясовано, що у складі Австро-Угорської імперії правова система була більш відкритою до правових новацій. Важливе значення мала Груднева конституція 1867 року, яка закріпила права і свободи громадян та сприяла розвитку незалежного судочинства.

Обґрунтовано, що правовий плюралізм, який проявлявся у співіснуванні імперського законодавства та місцевих правових звичаїв, сприяв збереженню українських правових традицій і став підґрунтям для подальшого розвитку принципів законності, судової незалежності та правового захисту в Україні.

8. З'ясовано, що на початку ХХ століття правовладдя формувалося в умовах відродження української державності, спричиненого політичними трансформаціями, революційними подіями та розпадом імперій. Встановлено, що ключову роль у державотворчих процесах відіграла Українська Центральна Рада, яка стала осередком формування національної правової системи та розвитку конституціоналізму.

Доведено, що важливе значення для становлення правовладдя мали універсали Центральної Ради та Конституція Української Народної Республіки 1918 року, у яких закріплювалися принципи народного суверенітету, поділу влади, демократичного представництва та гарантії прав і свобод людини. Обґрунтовано, що ці акти відображали прагнення до створення правової держави, у якій влада підпорядковується закону, а права людини визнаються найвищою соціальною цінністю.

Встановлено, що формування органів законодавчої, виконавчої та судової влади супроводжувалося впровадженням представницьких механізмів і виборності органів управління, що свідчило про утвердження принципів демократичного врядування. Водночас розвиток правовладдя ускладнювався політичною нестабільністю та військовими конфліктами.

Доведено, що саме у цей період були закладені основи сучасного розуміння правовладдя в Україні, зокрема щодо пріоритету прав людини, верховенства закону та підконтрольності державної влади суспільству.

9. Висвітлено, що у радянський період правовладдя було фактично нівельоване внаслідок утвердження тоталітарної моделі державного управління, у межах якої право було підпорядковане політичній доцільності. У складі Союзу Радянських Соціалістичних Республік правова система функціонувала як елемент ідеологічного механізму, спрямованого на реалізацію політики Комуністичної партії Радянського Союзу.

Доведено, що домінування політичної ідеології над правом перетворило законодавство на інструмент державного контролю та репресивного впливу, а норми права часто мали декларативний характер або застосовувалися вибірково, що суперечило принципам законності та юридичної визначеності.

Встановлено, що судова влада не була незалежною, а судочинство виконувало переважно каральну функцію. Політичні репресії, показові процеси та позасудові

форми покарання свідчили про деформацію правових інститутів і системні порушення прав і свобод людини.

Обґрунтовано, що радянський період спричинив глибоку деформацію правової системи та негативно вплинув на подальший розвиток правової культури й державних інституцій у пострадянський період.

10. Доведено, що після здобуття незалежності Україна розпочала системний процес утвердження правовладдя, який охопив нормативні та інституційні перетворення у сфері державного управління й правосуддя. Визначальним етапом стало прийняття Конституція України, яка заклала фундамент сучасної правової системи та визначила стратегічні напрями розвитку держави.

Встановлено, що конституційні положення закріпили пріоритет прав і свобод людини, принцип поділу влади та верховенство права як основоположну засаду функціонування держави. Це засвідчило перехід до моделі державотворення, у межах якої людина визнається центральним елементом правової системи, а механізми стримувань і противаг спрямовані на запобігання узурпації влади.

Обґрунтовано, що розвиток правовладдя супроводжувався реформуванням судової системи, становленням інституту конституційного контролю та гармонізацією законодавства з європейськими стандартами. Важливе значення мало визнання юрисдикції Європейський суд з прав людини, що сприяло посиленню механізмів захисту прав людини та імплементації принципів верховенства права у національну правову систему.

Доведено, що утвердження правовладдя в Україні є тривалим процесом, пов'язаним із подоланням пострадянських правових деформацій, підвищенням ефективності правових інститутів та розвитком правової культури суспільства.

11. Встановлено, що євроінтеграційний курс України зумовив необхідність комплексної трансформації національної правової системи, що передбачає гармонізацію законодавства з європейськими стандартами правовладдя, модернізацію державних інституцій та підвищення рівня правової культури суспільства. Визначальне значення у цьому процесі мала Угода про асоціацію між Україною та ЄС, яка визначила стратегічні напрями реформування правової, політичної та економічної сфер.

Доведено, що гармонізація законодавства передбачає не лише формальне узгодження нормативно-правових актів із європейськими стандартами, а й їх відповідність принципам верховенства права, юридичної визначеності, пропорційності, недискримінації та ефективного судового захисту. Важливу роль у цьому процесі відіграють Європейський суд з прав людини та Венеціанська комісія, практика і рекомендації яких є орієнтиром для вдосконалення національного законодавства.

Обґрунтовано, що утвердження правовладдя пов'язане з розвитком інституційної спроможності держави, реформуванням судової системи, забезпеченням незалежності антикорупційних органів та впровадженням принципів належного врядування. Водночас важливе значення має підвищення рівня правової культури та правосвідомості суспільства, що сприяє зміцненню довіри до державних інститутів і реалізації принципів правовладдя на практиці.

12. Охарактеризовано, що Венеціанська комісія відіграє ключову роль у формуванні стандартів правовладдя на європейському просторі, забезпечуючи експертний супровід конституційних і правових реформ у державах-членах Ради Європи. Її діяльність спрямована на утвердження принципів верховенства права, демократії та прав людини шляхом підготовки рекомендацій і висновків щодо національного законодавства.

Встановлено, що Венеціанська комісія формує “м’які стандарти” правовладдя, які виступають орієнтиром для держав у процесі реформування правових систем. Її висновки охоплюють питання конституційного будівництва, організації судової влади, виборчого права та гарантування прав і свобод людини.

Доведено, що особливого значення діяльність Комісії набуває для України, яка використовує її рекомендації під час реформування конституційного законодавства, судової системи та антикорупційної політики. Це сприяє гармонізації національного законодавства з європейськими стандартами та утвердженню принципів правовладдя.

Обґрунтовано, що Венеціанська комісія є важливим механізмом поширення європейських правових цінностей і сприяє підвищенню якості правотворчого процесу та ефективності правових інститутів.

13. Проаналізовано, що практика Європейського суду з прав людини є ключовим інструментом реалізації правовладдя, оскільки забезпечує ефективний наднаціональний механізм захисту прав і свобод людини. Завдяки обов’язковості виконання рішень Суду державами-учасниками Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод формується єдиний правовий простір із дотриманням базових стандартів прав людини.

Встановлено, що практика Суду конкретизує зміст принципу правовладдя через тлумачення права на справедливий суд, доступу до правосуддя, юридичної визначеності, заборони свавільного втручання держави та ефективності засобів правового захисту. Доведено, що Суд розвиває доктрину “живого права”, адаптуючи положення Конвенції до сучасних умов.

Обґрунтовано, що практика Європейського суду з прав людини має особливе значення для України, оскільки українські суди зобов’язані враховувати її під час тлумачення норм права, що сприяє вдосконаленню законодавства та підвищенню ефективності захисту прав людини.

Доведено, що практика Суду є важливим чинником утвердження стандартів справедливого судочинства та трансформації національних правових систем відповідно до європейських стандартів правовладдя.

14. З’ясовано, що забезпечення правовладдя на тимчасово окупованих територіях України є одним із найскладніших викликів сучасності, що зумовлений обмеженням функціонування державних інституцій, витісненням національної правової системи та системними порушеннями прав і свобод людини. Встановлено, що в умовах окупації руйнуються механізми судового захисту та правового контролю, а діяльність органів державної влади й судів стає суттєво обмеженою.

Доведено, що на тимчасово окупованих територіях фіксуються порушення фундаментальних прав людини, гарантованих Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод. Обґрунтовано, що особливого значення у таких умовах

набуває застосування норм міжнародного гуманітарного права, насамперед Женевські конвенції 1949 року, які визначають правовий режим окупованих територій та обов'язки держави-окупанта щодо захисту цивільного населення.

Встановлено, що перспективи відновлення правовладдя пов'язані із впровадженням механізмів реінтеграції, які передбачають відновлення діяльності державних інституцій, забезпечення правосуддя щодо воєнних злочинів, відшкодування шкоди постраждалим і відновлення довіри до держави. Доведено, що важливим інструментом цього процесу є концепція перехідного правосуддя, яка поєднує судові та позасудові механізми притягнення винних до відповідальності, інституційних реформ і гарантій неповторення порушень.

15. Встановлено, що в умовах воєнного стану реалізація принципу правовладдя в Україні потребує забезпечення балансу між інтересами національної безпеки та гарантуванням прав і свобод людини. Доведено, що тимчасове обмеження окремих прав можливе лише на підставі закону та за умови дотримання принципів необхідності, пропорційності й визначеності строків таких обмежень.

Обґрунтовано, що нормативною основою застосування обмежень виступають Конституція України та Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, яка допускає дерогацію від окремих зобов'язань держави. Водночас встановлено, що фундаментальні права, зокрема право на життя та заборона катувань, не підлягають обмеженню навіть під час воєнного стану.

Доведено, що принцип правовладдя в умовах воєнного стану вимагає парламентського та судового контролю за діяльністю органів влади, недопущення свавільного застосування обмежень і збереження ефективних механізмів правового захисту. Особливого значення набуває діяльність незалежної судової системи та можливість звернення до Європейського суду з прав людини як додаткової гарантії захисту прав людини.

Встановлено, що навіть в умовах воєнного стану правовладдя зберігає значення базового принципу організації державної влади та є необхідною умовою збереження демократичного характеру держави.

16. Обґрунтовано, що відновлення державного суверенітету та територіальної цілісності України є фундаментальною передумовою забезпечення правовладдя, оскільки ефективний контроль держави над територією створює умови для функціонування правової системи, реалізації законів і гарантування прав та свобод людини.

Встановлено, що у процесі відновлення територіальної цілісності особливого значення набуває відновлення діяльності судових, правоохоронних та адміністративних інституцій, а також довіри громадян до правових механізмів і органів влади.

З'ясовано, що відновлення правового порядку передбачає скасування неправомірних актів, притягнення винних осіб до відповідальності, забезпечення справедливого судочинства та впровадження ефективних механізмів захисту прав людини. Важливими складовими реінтеграції є також відшкодування шкоди постраждалим, забезпечення доступу до правосуддя та соціальної підтримки громадян.

Доведено, що відновлення державного суверенітету та територіальної цілісності є необхідною умовою утвердження правовладдя як системного принципу організації державної влади, спрямованого на забезпечення стабільності, безпеки та справедливого розвитку суспільства.

17. Узагальнено, що процес утвердження правовладдя в Україні має динамічний і суперечливий характер, оскільки поєднує досягнення демократичного державотворення із системними викликами, зумовленими історичними, політичними та соціально-економічними чинниками. Встановлено, що розвиток правовладдя потребує узгодження національних правових традицій із сучасними європейськими стандартами.

Доведено, що ефективна реалізація принципу правовладдя передбачає вдосконалення законодавства, зміцнення інституційної спроможності держави, а також підвищення ефективності, незалежності та прозорості судової влади, правоохоронних органів і системи публічного управління.

Обґрунтовано, що важливими передумовами утвердження правовладдя є розвиток громадянського суспільства та підвищення рівня правової культури населення, що сприяє зміцненню довіри до правових інститутів і утвердженню демократичних цінностей.

З'ясовано, що утвердження правовладдя є тривалим процесом, який потребує узгоджених дій державних інституцій, громадянського суспільства та міжнародних партнерів задля формування демократичної, соціальної та правової держави.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Статті у закордонних виданнях та наукових фахових виданнях України:

1. Stella Kelbia, Nataliia Zakharchyn, Andrii Samilo, Yuliia Koveino, Iuliia Pundor, Valerii Shyshko. The rule of law as a fundamental principle of the functioning of the legal system of democratic countries. AD ALTA: Journal of interdisciplinary research. 2021. Vol. 11. Issue 2. P. 113-117. URL: <https://www.magnanimitas.cz/ADALTA/110221/PDF/110221.pdf> (Web of Science)

2. Teremetskyi V., Boiko V., Malyshev O., Seleznova O. & Kelbia, S. Electronic judiciary in Ukraine: Problems of implementation and possible solutions. Amazonia Investiga. 2023. № 12 (68). P. 33-42. URL: <https://doi.org/10.34069/AI/2023.68.08.3> (Web of Science)

3. Kelbia S., Dziubak S., Sendetskyi V., Lutskyi R. Value of the European understanding of the rule of law for the development of the modern democratic state: Theoretical and historical aspect. Social & Legal Studios. 2025. Vol. 8, №. 1. P. 82-95. URL: <https://doi.org/10.32518/sals1.2025.82> (Scopus)

4. Kelbia S., Lutskyi R., Skomorovskyi V., Polishchuk O., Lysak M. Ensuring the Rule of Law under Martial Law: A Comparative Study of Constitutional Mechanisms. CERIDAP. RIVISTA INTERDISCIPLINARE SUL DIRITTO DELLE AMMINISTRAZIONI PUBBLICHE. 2025. № 3. URL: <https://doi.org/10.13130/2723-9195/2025-3-37> (Scopus)

5. Kelbya S., Polishchuk O. The idea of the rule of law in the views of Andri Tchaikovsky. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2024. № 3. P. 86-91. URL: <https://doi.org/10.61345/1339-7915.2024.3.12>
6. Кельбя С.Г. Становлення основ правовладдя в Україні: досвід Київської Русі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 5. С. 256-259. URL: http://www.lsej.org.ua/5_2015/71.pdf
7. Кельбя С.Г. Порівняльна характеристика законодавства України та країн ЄС у сфері адвокатської діяльності. *Європейські перспективи* 2022. № 2. С. 109-117. URL: <https://doi.org/10.32782/EP.2022.2.17>
8. Кельбя С. Міжнародні стандарти та доктринальне розуміння правовладдя, як основа формування демократичної української держави. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія Право*. 2024. Вип. 17 (29). С. 69-74. URL: <https://doi.org/10.33098/2078-6670.2024.17.29.69-74>
9. Кельбя С. Історичний аспект європейського розуміння правовладдя. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія Право*. 2024. Вип. 18 (30). С. 28-35. URL: <https://doi.org/10.33098/2078-6670.2024.18.30.28-35>
10. Кельбя С.Г. Доступ до правосуддя як елемент правовладдя у сучасній демократичній державі. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО*. 2024. Вип. 83. Ч. 1. С. 59-64. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.83.1.7>
11. Кельбя С.Г. Статути Великого князівства Литовського як джерело правовладдя в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2024. Вип. 5. С. 3-6. URL: <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2024.5.1>
12. Кельбя С.Г. Формування основ правовладдя у Козацько-гетьманській державі. *Юридичний науковий електронний журнал* 2025. № 1. С. 27-29. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-1/3>
13. Кельбя С.Г. Елементи правовладдя в Конституції України 1710 року. *Legal Bulletin*. 2025. Вип. 1 (15). С. 25-30. URL: <https://doi.org/10.31732/2708-339X-2025-15-A3>
14. Кельбя С.Г. Ідея правовладдя в судових статутах 1864 р. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2025. № 1. С. 13-19. URL: <https://doi.org/10.32782/2408-9257-2025-1-3>
15. Кельбя С.Г. Правовладдя в Конституції УНР 1918 року. Аналітично-порівняльне правознавство. 2025. № 2. С. 49-53. URL: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.02.5>
16. Кельбя С.Г. Основи правовладдя у правовому вченні Аристотеля. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО*. 2025. Серія ПРАВО. Вип. 89. Ч. 1. С. 76-80. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.89.1.10>
17. Кельбя С.Г. Ідейні основи правовладдя у поглядах Платона. *Південно-український часопис*. 2025. № 2. С. 130-134. URL: <https://doi.org/10.32850/sulj.2025.2.22>
18. Кельбя С.Г. Основи правовладдя у науковій творчості Цицерона. *Київський часопис права*. 2025. № 2. С. 35-40. URL: <https://doi.org/10.32782/klj/2025.2.4>

19. Кельбья С.Г. Правовладдя в поглядах мислителів античності. Аналітично-порівняльне правознавство. 2025. Вип. 4. Ч. 1. С. 53-57. URL: <https://doi.org/10.32782/2408-9257-2025-1-3>

20. Кельбья С.Г. Вплив великої хартії вольностей 1215 року на становлення правовладдя. Науковий вісник публічного і приватного права. 2025. Вип. 3. С. 51-55. URL: <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2025.3.9>

21. Кельбья С.Г. Відображення основ правовладдя в політико-правовій доктрині Томаса Гоббса. Legal Bulletin. 2025. Вип. 3 (17). С. 10-15. URL: <https://doi.org/10.31732/2708-339X-2025-17-C1>

22. Кельбья С.Г. Правовладдя в філософсько-правовій концепції Джона Локка. Південноукраїнський часопис. 2025. № 3. С. 3-7. URL: <https://doi.org/10.32850/sulj.2025.3.1>

23. Кельбья С.Г. Принцип правовладдя в Декларації прав людини і громадянина 1789 року. Прикарпатський юридичний вісник. 2025. Вип. 4 (63). С. 3-7. URL: <https://doi.org/10.32782/ryuv.v4.2025.1>

24. Кельбья С.Г. Принцип правовладдя у політико-правовій концепції Монтеस्क'є. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки. 2025. Том 36 (75). № 4. С. 8-13. URL: <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2025.4/02>

25. Кельбья С.Г. Вплив практики Європейського суду з прав людини на становлення правовладдя в Україні. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО. 2025. Вип. 91. Ч. 1. С. 65-70. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.91.1.9>

Друковані тези, доповіді та інші матеріали наукових конференцій:

26. Кельбья С. Особливості правовладдя в українських землях після судової реформи 1864 року: матеріали Міжнародної наукової інтернет-конференції «Актуальні дослідження правової та історичної науки». Випуск 63 (м. Тернопіль, Україна, м. Ополе, Польща, 11-12 липня 2024 р.) / редкол.: О. Яремко та ін. ГО «Наукова спільнота». WSZIA w Opolu. Тернопіль: ФО-П Шпак В.Б. 2024. С. 58-61. URL: https://www.lex-line.com.ua/data/downloads/file_1725104250.pdf

27. Kelbya S. The idea of the rule of law in the judicial tradition of Kyivan Rus. «Theoretical and practical scientific achievements: research and results of their implementation»: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the VII International Scientific and Theoretical Conference, September 13, 2024. Pisa, Italian Republic: International Center of Scientific Research. 2024. P. 65-68. URL: <https://previous.scientia.report/index.php/archive/issue/view/13.09.2024>

28. Kelbia S. Ruska Pravda as a source of rule of law in Ukraine. Ricerche scientifiche e metodi della loro realizzazione: esperienza mondiale e realtà domestiche: Raccolta di articoli scientifici «ΛΟΓΟΣ» con gli atti della VI Conferenza scientifica e pratica internazionale, Bologna, 15 novembre, 2024. Bologna-Vinnytsia: Associazione Italiana di Storia Urbana & UKRLOGOS Group LLC, 2024. P. 83-85. URL: <https://archive.logos-science.com/index.php/conference-proceedings/issue/view/29/29>

29. Кельбья С.Г. Сучасні засади правовладдя в нашій державі. Трансформація правової системи України: виклики сучасності: матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф., м. Київ, 17 грудня 2024 р. Київ: Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2024. С. 58-60.

30. Кельбья С.Г. Становлення основ правовладдя в Литовсько-Руській державі. Дев'яносто другі економіко-правові дискусії. Серія: Соціальні та гуманітарні науки: матеріали Міжнародної мультидисциплінарної наукової інтернет-конференції (м. Львів, Україна, м. Ополе, Польща, 18-19 грудня 2024 р.) / редкол.: О. Патряк та ін. ГО "Наукова спільнота", WSZIA w Opolu. Львів: ФО-П Шпак В.Б. С. 56-59. URL: <http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5119/>

31. Kelbia S. Customary law of the Zaporizhian Sich as an important factor in the formation of the rule of law in Ukraine. Interdisciplinary research: scientific horizons and perspectives: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the IX International Scientific and Theoretical Conference, February 7, 2025. Reykjavík, Iceland: International Center of Scientific Research. P. 66-68. URL: <https://surl.li/jzkkxx>

32. Кельбья С.Г. Правовладдя в конституційній традиції України ранньомодерної доби. Міжгалузеві диспути: динаміка та розвиток сучасних наукових досліджень: збірник наукових праць з матеріалами VII Міжнародної наукової конференції, м. Полтава, 14 лютого, 2025 р. / Міжнародний центр наукових досліджень. Вінниця: ТОВ «УКРЛОГОС Груп, 2025. С. 155-157. URL: <https://archives.mcnd.org.ua/index.php/conference-proceeding/issue/view/14.02.2025/33>

33. Кельбья С.Г. Принцип правовладдя в конституційному законодавстві Української Центральної Ради. Наукові тренди постіндустріального суспільства: збірник наукових праць з матеріалами IX Міжнародної наукової конференції, м. Тернопіль, 21 березня 2025 р. / Міжнародний центр наукових досліджень. Вінниця: ТОВ «УКРЛОГОС Груп, 2025. С. 141-145. URL: <https://archives.mcnd.org.ua/index.php/conference-proceeding/issue/view/21.03.2025/38>

34. Кельбья С.Г. Особливості реалізації правовладдя в умовах воєнного часу: перспективи та виклики сьогодення. Концептуальні проблеми розвитку сучасної гуманітарної та прикладної науки: матеріали IX Міжнародного науково-практичного симпозіуму (м. Івано-Франківськ, 9 травня 2025 року). Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ ЗВО «Університет Короля Данила», 2025. С. 108-111. URL: <https://surl.li/ovirzq>

35. Kelbia S., Zelia R. Business and private law in the ai era: adapting to new technological realities. Інформаційні технології, економіка та право: стан і перспективи розвитку (ІТЕП-2025): Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (09-10 жовтня 2025 р.). ПВНЗ «Буковинський університет». Чернівці, 2025. С. 105-106.

36. Кельбья С.Г. Засади правовладдя в Декларації про державний суверенітет України 1990 р. Традиційні та інноваційні підходи до наукових досліджень: збірник наукових праць з матеріалами X Міжнародної наукової конференції, м. Луцьк, 26 грудня 2025 р. / Міжнародний центр наукових досліджень. Вінниця: ТОВ «УКРЛОГОС Груп, 2025. С. 122-125. URL: <https://archives.mcnd.org.ua/index.php/conference-proceeding/issue/view/26.12.2025/75>

37. Кельбья С.Г. Доступ до правосуддя як ключовий елемент правовладдя (на прикладі аналізу судової реформи 1864 року). Актуальні дослідження правової та історичної науки: матеріали Міжнародної наукової інтернет-конференції. Випуск 79 (м. Тернопіль, Україна, м. Ополе, Польща, 20-21 січня 2026 р.) / редкол.: О. Яремко

та ін. ГО “Наукова спільнота”. WSZIA w Opolu. Тернопіль: ФО-П Шпак В.Б. 2026. С. 68-71. URL: https://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=4344

АНОТАЦІЯ

Кельбя С.Г. Правовладдя у практиці українського державотворення: історико-правове дослідження. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. – Заклад вищої освіти “Університет Короля Данила”, Івано-Франківськ, 2026.

У дисертаційній роботі доведено, що звернення до проблематики правовладдя зумовлене не лише теоретичним інтересом, а й реальними потребами сучасного державотворення. У правничій науці та практиці дедалі виразніше простежується тенденція: саме правовладдя стає тим критерієм, за яким оцінюють якість публічної влади, зрілість інституцій і рівень захищеності людини в державі. У новітньому дискурсі це поняття утверджується як змістовний і концептуально точний відповідник доктрини “the rule of law”, що поєднує в собі не один окремий принцип, а цілу систему – ідей, стандартів, правових інструментів та механізмів, спрямованих на забезпечення пріоритету права над політичною доцільністю, обмеження влади законом, гарантування прав і свобод, а також реальне утвердження людської гідності як основи правового порядку.

З’ясовано, що ідея правовладдя має глибоке історичне коріння та формувалася впродовж багатьох століть під впливом політичних, філософських і правових трансформацій. Її витoki простежуються ще в античній політико-правовій думці, де Платон і Аристотель обґрунтовували необхідність панування закону над свавіллям правителів, а римська правова традиція заклала основи юридичної системності, принципу справедливості та універсальності права. У добу Середньовіччя уявлення про правовий порядок розвивалися крізь призму божественного закону та морального обмеження влади, тоді як епоха Нового часу сприяла формуванню світської концепції правовладдя, заснованої на ідеях природного права, суспільного договору, поділу влади та конституціоналізму. Саме через багатовікове накопичення інтелектуального досвіду різних епох правовладдя стало універсальною категорією, без якої неможливо уявити сучасну демократію. У європейській правовій традиції воно сформувалося як цінність і водночас як практичний стандарт: не достатньо проголосити права людини – необхідно вибудувати такі правила й такі інститути, які зроблять ці права дієвими, а владу – підзвітною та передбачуваною.

Дисертація показує, що в сучасному європейському правопорядку правовладдя розглядається поруч із демократією та правами людини як базова опора всієї системи. Його закріплення в преамбулі Європейської конвенції з прав людини та основоположних свобод, а також послідовне відображення в міжнародних документах підтверджують: йдеться не про абстрактний ідеал, а про норму цивілізаційного рівня, яка задає рамки для політики, законодавства й судової практики. Водночас дисертаційне дослідження акцентує, що попри міжнародне

визнання, правовладдя не має абсолютно однакового розуміння у всіх правових системах, а різноманіття підходів до його тлумачення породжує дискусії щодо меж, змісту та критеріїв реалізації цього принципу. Саме тому доктринальний аналіз є необхідним: він дозволяє не лише описати правовладдя, а й уточнити його структуру та показати, як воно “працює” у правовій реальності.

Вагомим методологічним орієнтиром для такого аналізу у дисертації визначено напрацювання Європейська комісія “За демократію через право”. Її підхід важливий тим, що переводить розмову про правовладдя з рівня загальних декларацій у площину конкретних елементів, які піддаються оцінюванню та практичному вимірюванню. Йдеться про законність і демократичність законотворчих процедур, юридичну визначеність, заборону свавільного втручання держави, доступ до незалежного та неупередженого правосуддя, ефективний захист прав людини, а також рівність і недискримінацію. Узагальнення й критичне осмислення цих складових у межах дисертації дає змогу сформулювати цілісне уявлення про правовладдя як про систему взаємопов’язаних гарантій, де кожен елемент підтримує інші, а втрата хоча б одного з них послаблює всю конструкцію.

Окремо в роботі підкреслено, що для України проблематика правовладдя має особливу наукову й суспільну вагу. Принцип правовладдя закріплений у Конституції України і виступає не просто декларативною засадою, а підґрунтям організації державної влади та гарантування прав і свобод людини. Він визначає логіку взаємин між особою, суспільством і державою, встановлює межі владних повноважень, задає стандарти відповідальності влади та відкриває механізми юридичного захисту. У цьому сенсі правовладдя постає як критерій державної легітимності: влада визнається належною не лише тому, що має формальний мандат, а тому, що діє в межах права, поважає гідність людини й забезпечує справедливість процедур.

Дисертація виходить із того, що сучасне розуміння правовладдя неможливе без ретроспективного історико-правового аналізу. Такий підхід дозволяє побачити не лише кінцеві формули, а й шлях формування ідеї переваги права – від античних уявлень про справедливий закон до модерних конституційних моделей, де право виступає запобіжником проти свавілля та гарантією свободи. У межах дослідження особливу увагу зосереджено на розвитку правовладдя в українській правовій традиції: від правових пам’яток Київська Русь, через досвід литовсько-польської доби, козацького державотворення, імперських періодів, до модерних етапів становлення української державності. Встановлено, що вже у таких пам’ятках права, як “Руська Правда”, Литовські статuti та акти козацького права, простежувалися окремі елементи правового обмеження влади, регулювання суспільних відносин на засадах звичаєвого права та забезпечення певних гарантій справедливого судочинства. Саме така “довга історія” дозволяє виявити тяглість правових ідей, зрозуміти, які цінності в різні часи ставали опорою правового порядку, і як ці уявлення впливають на сучасні інституційні практики.

Показано, що впродовж ХХ століття український досвід особливо гостро висвітлює значення правовладдя: відродження державності актуалізувало потребу конституційних механізмів і правових гарантій, тоді як радянська модель продемонструвала руйнівні наслідки підпорядкування права ідеології та політичній волі. Після проголошення незалежності Україна взяла курс на впровадження

європейських стандартів правовладдя: це відобразилося у конституційних положеннях, у реформуванні інституцій та в орієнтації на практику європейських органів, зокрема Європейський суд з прав людини. Євроінтеграційні процеси – включно з виконанням Угоди про асоціацію з ЄС – надали додаткового імпульсу судовій реформі, розвитку антикорупційних механізмів і впровадженню стандартів належного врядування.

Водночас у дисертації наголошено, що сучасні умови розвитку України ускладнюють реалізацію правовладдя. Воєнний стан, тимчасова окупація частини території і пов'язані з цим виклики ставлять перед державою складне завдання: забезпечити ефективний захист суверенітету й безпеки, не виходячи при цьому за рамки правових стандартів і не знецінюючи фундаментальні права людини. У таких обставинах особливого значення набувають принципи пропорційності, законності та чіткої регламентації будь-яких тимчасових обмежень прав. Дисертаційний аналіз показує, що попри помітні кроки у напрямі реформ, правовладдя в Україні ще не реалізоване повною мірою: зберігаються проблеми доступності правосуддя, інституційної ефективності, сталості правозастосування та подолання правового нігілізму.

У підсумку дисертація обґрунтовує, що правовладдя в українському державотворенні є не лише теоретичною доктриною, а системоутворюючим чинником, який визначає якість державних інституцій, рівень довіри громадян і перспективи демократичного розвитку. Його утвердження потребує узгоджених дій усіх гілок влади, зміцнення судової незалежності, послідовної інституційної політики, розвитку громадянського суспільства та підвищення правової культури. Саме в такій взаємодії – між історичним досвідом, європейськими стандартами та сучасними українськими викликами – дисертаційне дослідження розкриває зміст правовладдя і окреслює його значення для формування України як повноцінної демократичної правової держави.

Ключові слова: правовладдя, верховенство права, права людини, демократія, правова держава, Конституція України, поділ влади, правосуддя, євроінтеграція, судова реформа, воєнний стан.

ANNOTATION

Kelbia S.G. The Rule of Law in the Practice of Ukrainian State-Building: A Historical and Legal Study. – *On the rights of the manuscript.*

Thesis for the scientific degree of Doctor of Legal Sciences on a specialty 12.00.01 – Theory and History of State and Law; History of Political and Legal Doctrines. – Higher Education Institution “King Danylo University”, Ivano-Frankivsk, 2026.

The dissertation substantiates that addressing the issue of the rule of law is conditioned not only by theoretical interest but also by the real needs of contemporary state-building. In legal science and practice, there is an increasingly evident tendency to regard the rule of law as the criterion by which the quality of public authority, the maturity of institutions, and the level of human rights protection within the state are assessed. In contemporary discourse, this concept is established as a substantive and conceptually accurate equivalent of the doctrine of “the rule of law”, encompassing not merely a single principle but an entire

system of ideas, standards, legal instruments, and mechanisms aimed at ensuring the supremacy of law over political expediency, limiting governmental power by law, guaranteeing human rights and freedoms, and affirming human dignity as the foundation of the legal order.

It has been established that the idea of the rule of law possesses deep historical roots and was formed over many centuries under the influence of political, philosophical, and legal transformations. Its origins can be traced back to ancient political and legal thought, where philosophers such as Plato and Aristotle substantiated the necessity of the supremacy of law over the arbitrariness of rulers, while the Roman legal tradition laid the foundations for legal systematization, the principle of justice, and the universality of law. During the Middle Ages, perceptions of legal order developed through the prism of divine law and the moral limitation of power, whereas the Modern Age contributed to the formation of a secular understanding of the rule of law based on the ideas of natural law, the social contract, the separation of powers, and constitutionalism. Through the centuries-long accumulation of intellectual experience across different historical epochs, the rule of law has become a universal category without which modern democracy cannot be imagined. Within the European legal tradition, it evolved simultaneously as a value and as a practical standard: it is insufficient merely to proclaim human rights; it is necessary to establish such rules and institutions that make these rights effective while rendering public authority accountable and predictable.

The dissertation demonstrates that in the contemporary European legal order the rule of law is regarded, alongside democracy and human rights, as a fundamental pillar of the entire system. Its enshrinement in the Preamble to the European Convention on Human Rights and its consistent reflection in international legal instruments confirm that it is not an abstract ideal but a civilizational norm establishing the framework for politics, legislation, and judicial practice. At the same time, the dissertation emphasizes that despite its international recognition, the rule of law does not possess a completely uniform interpretation across all legal systems, while the diversity of approaches to its understanding gives rise to discussions concerning the boundaries, content, and criteria for the implementation of this principle. For this reason, doctrinal analysis is essential, as it enables not only the description of the rule of law but also the clarification of its structure and the demonstration of how it functions within legal reality.

An important methodological guideline for such analysis in the dissertation is represented by the developments of the European Commission for Democracy through Law. Its approach is significant because it shifts the discussion of the rule of law from the level of general declarations to the sphere of concrete elements capable of assessment and practical measurement. These include legality and democratic law-making procedures, legal certainty, the prohibition of arbitrary interference by the state, access to independent and impartial justice, effective protection of human rights, as well as equality and non-discrimination. The generalization and critical comprehension of these components within the dissertation make it possible to form a holistic understanding of the rule of law as a system of interconnected guarantees in which each element supports the others, while the loss of even one component weakens the entire structure.

The dissertation further emphasizes that for Ukraine the issue of the rule of law possesses particular scientific and social significance. The principle of the rule of law is

enshrined in the Constitution of Ukraine and serves not merely as a declarative foundation but as the basis for the organization of state power and the guarantee of human rights and freedoms. It determines the logic of relations between the individual, society, and the state, establishes the limits of governmental authority, defines standards of public accountability, and provides mechanisms for legal protection. In this sense, the rule of law appears as a criterion of state legitimacy: public authority is recognized as legitimate not only because it possesses a formal mandate but because it acts within the limits of law, respects human dignity, and ensures fairness of procedures.

The dissertation proceeds from the premise that the contemporary understanding of the rule of law is impossible without a retrospective historical and legal analysis. Such an approach makes it possible to observe not only the final constitutional formulations but also the process of formation of the idea of the supremacy of law – from ancient notions of a just law to modern constitutional models in which law functions as a safeguard against arbitrariness and as a guarantee of freedom. Within the study, particular attention is devoted to the development of the rule of law within the Ukrainian legal tradition: from the legal monuments of Kyivan Rus, through the Lithuanian-Polish period, Cossack state-building, and imperial periods, to the modern stages of the formation of Ukrainian statehood. It has been established that even in such legal monuments as “*Ruska Pravda*”, the Lithuanian Statutes, and acts of Cossack law, certain elements of the legal limitation of power, regulation of social relations on the basis of customary law, and guarantees of fair judicial proceedings could already be observed. Such a “long history” makes it possible to identify the continuity of legal ideas, understand which values served as the foundation of legal order in different historical periods, and determine how these ideas continue to influence modern institutional practices.

It is demonstrated that throughout the twentieth century the Ukrainian experience particularly vividly highlighted the importance of the rule of law: the revival of statehood actualized the need for constitutional mechanisms and legal guarantees, while the Soviet model demonstrated the destructive consequences of subordinating law to ideology and political will. Following the proclamation of independence, Ukraine embarked upon the implementation of European standards of the rule of law, which was reflected in constitutional provisions, institutional reforms, and orientation toward the practice of European bodies, including the European Court of Human Rights. European integration processes, including the implementation of the Association Agreement with the European Union, provided an additional impetus for judicial reform, the development of anti-corruption mechanisms, and the implementation of standards of good governance.

At the same time, the dissertation emphasizes that the current conditions of Ukraine’s development complicate the implementation of the rule of law. Martial law, the temporary occupation of part of the territory, and the related challenges place before the state the difficult task of ensuring effective protection of sovereignty and security while remaining within the framework of legal standards and without devaluing fundamental human rights. Under such circumstances, the principles of proportionality, legality, and clear regulation of any temporary restrictions on rights acquire particular importance. The dissertation analysis demonstrates that despite significant progress in the direction of reforms, the rule of law in Ukraine has not yet been fully implemented: problems remain regarding access to

justice, institutional effectiveness, consistency of law enforcement, and the overcoming of legal nihilism.

In conclusion, the dissertation substantiates that the rule of law in Ukrainian state-building constitutes not merely a theoretical doctrine but a system-forming factor determining the quality of state institutions, the level of public trust, and the prospects for democratic development. Its establishment requires coordinated actions by all branches of government, strengthening of judicial independence, consistent institutional policy, development of civil society, and enhancement of legal culture. Precisely through such interaction – between historical experience, European standards, and contemporary Ukrainian challenges – the dissertation reveals the essence of the rule of law and outlines its significance for the formation of Ukraine as a fully-fledged democratic state governed by the rule of law.

Key words: rule of law, supremacy of law, human rights, democracy, constitutional state, Constitution of Ukraine, separation of powers, justice, European integration, judicial reform, martial law.